

tum quia haec tam generalis dispensatio abrogatio legis esset, quae habet inconuenientia superius adducta, tum etiam quia principes, qui habent populos peccatos et contentos altera specie, quum cognoverint mutationem religionis, mutationem etiam politicam parare velent et quaerere bellum, ubi pax esset, nec sine aliqua spe lucri (quod nullum est in invectione novae ceremoniae) status suos iacturae exponere. Probi etiam episcopi nolunt ampliati-
onem ejus potestatis, qua uti non possunt sine damno suorum populorum. Hujusmodi autem est potestas dispensandi in ritu alterius speciei cum populis, qui illo contenti sunt. Tales enim ex hujusmodi dispensatione perdere possunt, lucrari non possunt.

40. Ab his, per quos petitur usus calicis, argumenta quoque deduci possunt.

Primum sit a sapientia et pietate et magnanimitate caesaris, quem in his et aliis virtutibus imitatur illustrissimus dux Bavariae, ejus gener. Ideoque quum sapientes et catholici sint, sciunt, hujus rei decisionem spectare ad summum pontificem et ad concilium; quia secundum omnium hominum jura et sensum et leges censere de sacris spectat ad sacerdotes, quia quis bene judicat de his, quae novit. Quum probi etiam et recti sint, nolunt, ut ob eorum particularia commoda recedatur a vero cultu vel detur ansa perturbandi ecclesiam. Ideo eo magis illis placebit concilium, quo rectius de hac re definiat.

Quum ergo, ut ex dictis constat, securius sit, hanc dispensationem non fieri, propter caesarem ipsum et ducem Bavariae, videlicet ut eis placeamus, non debet fieri.

41. Secundum argumentum sit a pontifice, per quem etiam quodammodo haec res petitur a concilio in gratiam caesaris. Cui licet placere cupiat summopere, scit tamen, id tunc maxime futurum, quum bono universalis ecclesiae consulatur. Quod quia fit negando usum calicis, negari debet.

42. Tertium argumentum sit ab illustrissimis legatis suae sanctitatis et oratoribus suae majestatis, per quos etiam usus calicis petitur a synodo. Quia enim optimi viri sunt

et quaerunt gloriam eorum, qui illos miserunt, illis erunt conformes, et sciunt, patres hujus concilii non habere animas vel linguas venales, et ideo quod fuerit magis e re ecclesiae facturos; quale videtur esse non concedere calicem.

Et haec sufficiant ad probandum, quod non expediat hujusmodi dispensationem calicis concedere.

Caput VIII.

43. Superest, quod tertio proposuimus, nempe respondere ad argumenta adducta ad probandum, quod expediat cum aliquibus gentibus sub aliquibus conditionibus dispensare, ut possint uti calice; quod cum Dei gratia faciemus.

44. Primo ergo ducunt argumenta ad concedendum calicem a Dei misericordia: ille enim peccatorem praevenit, et ut pius pater ad prodigi filii collum corrui eumque osculatur annuloque donat et veste et vitulum saginatum edendum ei praebet; ipse etiam Christus, ut bonus pastor, non expectat, ut ovis perdita redeat, sed, relictis nonaginta novem in deserto, quaerit eam et super humeros portans¹ deducit ad ovile; expandit quoque manus suas tota die ad populum non credentem sed contradicentem sibi; ergo et nos debemus imitari divinam misericordiam et praevenire hos populos ipso calice, ut ita invitati² respiciant.

45. Solvitur hoc argumentum, quia magis imitatur misericordiam divinam non concedendo calicem quam concedendo. Dei enim misericordia in quibusdam³ praevenit peccatores; quaedam etiam non nisi sanctis concedit, et aliis non, quia si illa concederet illis, nocerent. Veluti verbi gratia praevenit peccatorem tangendo cor ejus, ut convertatur, concedendo ei sacramentum baptismi vel poenitentiae, et per ea primam gratiam largiendo. Ceterum gratiam, quae confertur in sacramento confirmationis vel communionis vel matrimonii vel ordinis, non concedit peccatoribus impen-

¹ R. *ponens*.

² M. *trinitati* (!).

³ R. *quosdam*.

tentibus, nec vult eos adire ipsa sacramenta, quia ad iudicium suum illa sumerent indispositi. Ita etiam ecclesia imitans Dei misericordiam praevēnit haereticos orando et gemendo pro illis, docendo et hortando illos, et ubi opus est etiam increpando et puniendo, ut respiciant, praebendo etiam eis bonum exemplum. Ceterum ex eadem misericordia negat eis calicem, quia, ut superius vidimus, male dispositi sunt ad alteram vel utramque speciem suscipiendam, et potius eis noceret quam prodesset.

46. Et licet Dominus clamet ad populum contradicentem, interim tamen, dum contradicit, non infundit illi gratiam, sicut nec eam Paulo infudit, donec destitit a contradictione dicens: Domine, quid me vis facere?

Nec pater ille prodigi dedisset illi vitulum saginatum, si oblitus oculi, amplexus, annuli et stolae primae, videns vitulum, prae superbia nolisset edere, quod vitulo deesset nescio quid condimenti, quod ipse prodigus sibi finisset necessarium. Mervisset enim procul dubio, si ita faceret, ut expoliatus paterna gratia et annulo et veste relegeretur ad porcos pascentes et eorum siliquias edendas. Ita, quia ii despiciunt Christum Dominum sub altera specie eo quod non detur eis species vini, merentur utraque specie privari.

Ovis quoque illa, si non sineret se manibus et pedibus capi et super humeros tolli, sed importune et obstinate niteretur, ut acciperetur per caudam, mereretur derelinqui, ut isti merentur, qui nolunt a Deo cibari et trahi per panem vivum, ut pater aeternus per ecclesiam eis porrigit, sed ut ipsi haereticæ vel pueriliter capiunt.

47. Secundum argumentum ab ecclesiae misericordia: Illa enim, ut mater misericors, Graecis, quoties uniti sunt latinis, reliquit ritum communicandi sub utraque cum aliis ritibus; tempore etiam Theodosii dedit Novatianis templa intra Constantinopolim; tempore etiam Augustini offerebat praedia Donatistis, ut ad ecclesiam venirent; ob haeresim etiam tempore Leonis primi pontificis maximi dedit calicem; Victor etiam papa reprehensus est, quod assensus fuerit Tessareskaidekaditis, ut ritu iudaico pascha cele-

brarent¹; Chrysostomus etiam cantu catholico cantum superavit haereticum, et ita nos possemus errorem circa calicem calice curare; Basilienses etiam calicem concesserunt, et concluderunt concedendum id quod nulla alia esset spes, quae nulla superest modo; Paulus etiam tertius concessit facultatem concedendi calicem; quae omnia facta sunt ex ecclesiae misericordia, qua cupiebat lapsos reducere, ne sibi dicatur, quod per Ezechielem ait Dominus: „Quod infirmum fuit, non consolidastis, et quod aegrotum, non sanastis, quod confractum est, non alligastis, et quod abjectum est, non reduxistis, et quod perierat, non quaesistis.“²

48. Ut ad haec respondeatur: longe diversum est nostrum negotium a propositis, et ideo concessionem ibi factam non convincunt calicis concessionem.

Nam si Graecis concessus est, recte fuit concessus, quia erat ritus, quem licite a majoribus suis acceperunt, et continuo absque prohibitione servarunt. Istitis autem et eorum majoribus abolitus erat usus calicis, primo ipsa consuetudine et deinde lege. Ideo non licet illis vel absque licentia uti calice, vel licentiam proterve petere. In Graecis autem nulla fuit in hoc protervia, sed simpliciter utebantur ritu suorum majorum. Et sicut peccarent³ Graeci proterve et seditiose relinquentes calicem, ut specie panis uterentur, discedendo a suis majoribus, ita peccant isti occidentales recedendo ab altera specie suis majoribus consueti, ut calice utantur.

49. Concessionem etiam praediorum, vel etiam templorum, non sunt ad rem, quia aliud est dare temporalia peccatoribus et promittere⁴ templa haereticis⁵, aliud eucha-

¹ Id est Quartodecimanis. M. habet *thesi de calicis usu* (1). In R. etiam falsa correctio hoc loco invenitur; verbum videlicet rarissimum non intelligebatur. Vide supra p. 35 n. 2.

² Ezech. XXXIV, 4.

³ M. peccarunt.

⁴ S. promittere.

⁵ R. haeretica.

ristiam dare indigno. Illis etiam offerebantur praedia; at non illa quasi per vim exigebant, ut isti exigunt communionem et aliter non communicant.

Praeceptum etiam usus calicis a Leone primo factum in arguentes militat. Quia enim Manichaei utebantur communionem sub altera, ad stabiliendum suum errorem, quo asserebant corpus Christi phantasticum et exsangue, interdixit communionem, qua libenter utebantur haeretici, et praecepit usum calicis. Ideo, quia isti nunc errant circa usum calicis, si esset in usu, vetari potuisset, et usus alterius speciei praecipui.

Exemplum etiam de cantu catholicorum, quo pulsus est cantus Arianorum nihil ad rem calicis, quia cantus ibi catholicorum omnino contrarius erat cantui Arianorum. Illi enim cantabant filium similem patri, et non consubstantialem, catholici contra consubstantialem patri, et ita contraria contrariis curabant. Ex quo non conficitur, quod errores calicis eodem calice, et non contrario curari debeant, hoc est simile simili contra medicinae regulas.

Victor etiam ex zelo fuit reprehensus ab aliis, sed ex zelo non secundum scientiam. Et ideo ejus sententia obtinuit contra illos judaizantes, et confirmata est postea per magnam synodum Nicaenam.

Ad exemplum quoque Basileensis concilii et Pauli tertii, concedentium calicem, respondetur per id, quod nostrates habent in proverbio. Dicunt enim, quod, ubi quis primo decipitur, culpa est solius decipientis, ubi vero secundo, culpa est utriusque, decipientis et decepti, ubi vero tertio, est solius decepti.

50. Quia ergo ecclesia in his, quae facti sunt, errare potest, et tempus nos¹ docuit, quod semel et bis non profuit ista concessio, non debemus illam tertio tentare, praesertim quum neque ex parte concedentium neque eorum, pro quibus conceditur, neque eorum, per quos petitur, sint novae causae, ob quas debeamus majorem, quam olim, fructum sperare.

¹ M. *nuuc.*

51. Tertio argumentantur ab ecclesiae sapientia, antiquitate et potestate. Ajunt enim: Ecclesiam primitivam, quae antiquior et sapientior et melior erat, usam esse utraque speciei; ergo nostra debet illam imitari, praesertim quum eandem, quam illa, habeat potestatem in his positivis.

52. Respondeo, non esse dubium, quin ecclesia primitiva praedita fuerit majori charitate, et consequenter majori sapientia coelesti, quae charitatem comitatur, quam nostra. Nihilominus tamen, ut contingit, minus sapientem in aliquo melius sapere, quam alium absolute sapienterem, et ut contingit, minus perfectum hominem vitare aliquem levem errorem, quem melior non vitat, ita etiam ecclesia nostra in nonnullis statutis non est quod invidet primitivae; quia Deus media experientia docet illam quaedam observare et ordinare, quae non observavit nec ordinavit primitiva. In illa enim, ut Ambrosius ait, omnes ministri passim et ubique poterant docere et¹ baptizare; postea autem distinctae sunt jurisdictiones, et prohibitum fuit, ne quis mitteret falcem in messem alienam, quod est ordinatius et sapientiae, cujus est ordinare, magis consentaneum. Similiter etiam Basilius ait de ritibus Gregorii episcopi Caesareae Cappadociae, quod erant in illis quaedam minus congrua propter ruditatem temporum. Ita ergo potuit esse frequentior usus utriusque speciei. Ex quo quia processu temporis secuta sunt inconvenientia, merito moderna ecclesia illum vetavit, et pro eo substituit commodiorem; praesertim quia in primitiva ecclesia, ubi regnavit charitas et Dei metus et reverentia, et ubi quotidie subibant martyria, conveniebat usus sanguinis, quem cum majori reverentia tractabant et commonebantur ad sanguinis effusionem, nunc autem quum nec martyria meremur, nec apti sumus ad sanguinem reverenter et caute tractandum, ob defectum amoris et timoris Dei, magis convenit nobis usus alterius speciei.

53. Non valet igitur ista consequentia: Hic est ritus antiquior, ergo nobis commodior. Imo hoc ipso, quod

¹ *Docere et deest in R.*

antiquior est aliquis ritus, si ex consuetudine lege probata alius ritus accipitur, hoc ipso indicatur¹ ille prior antiquatus et² minime temporis conveniens. Quod verum esset, ubi darenus, usum calicis antiquiorem fuisse usu alterius; quod tamen non est necessarium concedere, quia ab ipsa primitiva ecclesia coepit uterque ritus, ut supra ostensum est.

54 Quarto argumentantur a patrum gestis. Quos si ecclesia imitari vult, ajunt, porrecturam esse calicem; inter patres enim Moyses ob duritiam cordis praebuit Judaeis libellum repudii, concessit quoque usuram; Apostoli etiam concesserunt legalia Judaeis et etiam gentibus, eosque (ut ajunt) communicabant, licet putarent, se legalibus justificari, ut Galatae et alii, de quibus fit mentio Act. 15.; Johannes etiam evangelista intelligens, juvenem quandam a se conversum et episcopi curae commissum retrocessisse et maximum praedonem factum, condescens equum cursu insecutus est eum, et ei pollicitus veniam eum tandem reduxit; praelati quoque absolvere possunt et debent ab excommunicatione etiam invitos ne pereant; ergo eodem modo ecclesia relaxare debet calicem (?) et condescendere istorum duritiae, et etiam invitis succurrere, imitando medicos, qui morituris, de quibus nulla spes est, omnia concedunt, praesertim quum viderit, duritiam in negando calicem hactenus eis non profuisse.

55. Respondetur, argumenta ista nihil probare.

Moses enim, quia legislator erat, et lex debet esse proportionata suscipienti, (quia Judaei ob duritiam cordis non paruisset legi prohibenti repudium vel omnem usuram, praesertim quia assueti erant moribus gentium, qui etiam sine libello repudiabant et usuram a suis capiebant), restrinxit idem Moyses hos abusus in Judaeo, jubens, ut si repudiaret, daret libellum repudii, si usuram acciperet, eam non a fratre sed ab alieno acciperet. Non prohibuit autem omnino repudium vel usuram, quia infirmi non tu-

¹ R. judicator.

² R. et M. est.

lissent illam legem. Casus autem noster longe diversus est, quia his non datur lex nova eis intolerabilis de usu alterius speciei, sed prohibetur, ne ab antiqua sibi que proportionata, et quam quiete ac pacifice olim servarunt, ve-
lint absque causa recedere. Longe autem differunt initio ferre legem populo proportionatam et tolerabilem, quod Moyses fecit, et jam susceptam et proportionatam sine causa relaxare, quod isti jam petunt.

56. Apostoli quoque non¹ relaxarunt Judaeis legem, ad quam observandam tenerentur. Sed ne subita mutatione scandalizarentur, permiserunt eis, ut uterentur legibus sibi² antiquis ad tempus; sed ita uterentur, ut non putarent, se illis justificari, sed per fidem Jesu Christi; hoc enim docebant Apostoli Judaeos, qui baptizandi erant, in ipso limite catechismi, ut ex Actibus apostolorum constat. Adeo quum quidam ex pharisaeis docuissent fratres: „Nisi circumcidamini, Christus vobis non proderit“³, statim itum est per Apostolos obviam huic doctrinae tamquam haereticae, ut ex Act. 15. constat. Paulus quoque dixit Galatis: „A Christo excidistis, qui in lege justificamini“⁴.

Ideo falsum est, quod Apostoli concesserunt communionem manentibus in hac haeresi. Sicut est falsum (quod quidam dicebant, scilicet,) hominibus dandum esse calicem, licet errent vel dubitent circa usum alterius speciei; talibus enim non est danda communicatio, quia non debet porrigi mysterium fidei his, qui fide carent vel de ea disputant. Et licet Apostoli Act. 15. viderentur onerasse gentes, jubendo, ut abstinerent a suffocato et sanguine, ne Judaei scandalizarentur, non tamen ob id sequitur, quod nos, ne hi, qui uti volunt calice, scandalizentur, debeamus vel illis concedere calicem, vel illo uti nos propter eos. Tum quia

¹ Non deest in M.

² Sibi deest ibidem.

³ Cf. Act. XV, 2; Galat. V, 2.

⁴ Gal. V, 4. *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini: a gratia excidistis.*

in illo exemplo non gravati sunt, qui ab antiquo credebant, hoc est Judaei, sed illi qui de novo coeperunt credere, id est gentes; et ita in nostro casu non deberent gravari catholici, qui majorum suorum morem servant, sed isti, qui novum tempore et loco ritum quaerunt, deberent ad antiquum trahi, sicut gentiles tracti sunt ad ritum antiquum judaicum de suffocato et sanguine. Tam etiam quia revera gentiles non sunt gravati, sed potius levati ab onere, si res introspectur: Quia tempore, quo Judaei infirmi erant, et ob id eis licebant legalia, licet jam mortua, ut gentiles scandalum vitarent Judaeorum, non solum tenebantur vitare coram eis suffocatum et sanguinem, sed et porcos et alia lege prohibita, ne suo cibo eos perderent, pro quibus Christus erat passus¹; sed hac lege Apostolorum factum est, ut gentes non tenerentur ad cetera legalia ob scandalum Judaeorum, quia lata lege, si scandalizati fuissent de hoc, quod gentes non observarent legalia, fuisset scandalum Pharisaeorum et idcirco non curandum. Quum ergo Spiritus Sanctus per hanc legem relevaret² gentes ab aliis oneribus legalibus, voluit ad tempus relinquere onus abstinendi a suffocato et sanguine; quia, si etiam hoc tolleretur, scandalizati essent adhuc infirmi Judaei, qui hunc usum magis horrebant tamquam a natura prohibitum, et quidem etiam ante legem Moysis, dicente sacra scriptura: „Carnem cum sanguine non comedetis.“³

57. Exemplum etiam Johannis evangelistae, qui senex ecurrit post juvenem, non cogit nos, ut curramus cum calice, ne forte nimis propere currentes, sanguinem effundamus in ora sacrilega. Currere ergo debemus exemplo, oratione et doctrina, et etiam poena et aliis beneficiis, donec isti dispositi sint, et errores vere deponant. Quod ubi fecerint, statim quiescent ab hac importuna quaestione et erunt perinde contenti altera specie, sicut utraque.

¹ Cf. Rom. XIV, 15.

² *M. revelleret; R. revellasset esse exonerandas*, id quod ex conjectura arbitraria positum videtur.

³ Genes IX, 4.

Exemplum etiam absolventis invitum ab excommunicatione non cogit ad dandum calicem; quia male absolveret invitum, si ex absoluteione probabiliter non crederetur sanandus, sed pejor evasurus; bene autem absolveret, si ex ligamine nil nisi majus nocumentum illius et boni publici speraretur venturum. In casu autem nostro probabilius est, quod non reducentur et pejores evadent ex calicis concessione.

58. Nec sumus nunc in casu desperati aegroti, ut etiam nocitura concedamus; tum quia, si ut dicitur (licet ego non credam), omnes alias leges deposuerint, deponent et hanc novissimam, absque hoc quod ecclesia relaxet suam disciplinam suasve leges; tum etiam quia non est praefigendus terminus misericordiae Dei, quae non solum post annos centum, sed post multa saecula solet homines revocare ab haeresi, ut in secta Manichaeorum videmus, quae per mille annos duravit in oriente. Et sane haereses, quando Deo placuit, exstinctae sunt absque hoc quod ecclesia suas leges relaxaret. Ita, quum Deo placuerit, ista haeresis exstinguetur. Nostrum enim est, quae ad nos spectant, praestare, et Deo relinquere, quae ad ipsum spectant. Nam iudex, cui reus dignus morte praesentatur, licet dicat, se velle omnino in peccato mori, si a iudice condemnatur, debet nihilominus eum condemnare; quia si ipse, quod sui muneris est, facit, Deus absque dubio praestabit, quod suum est, vel ex justitia, eum deserendo, vel ex misericordia, cor ejus tangendo et faciendo, ut respiscat, quidquid ante ipse dixit. Ita et ecclesiae munus est, conservare disciplinam suam illaesam, Dei autem, vel damnare ex iudicio sibi vel ecclesiae rebelles, vel ex misericordia ante mortem eos reducere ad poenitentiam et salutem. (Quae judicia Dei Deo sunt relinquenda, et quae ad nos spectant, curanda)¹. Quae dixerim propter eos, qui dicunt: Cur sinemus tot animas perire, negando eis calicem?

¹ Quod in uncinis positum est deest in ms. R.

Quod etiam possent dicere de his, qui pereunt, quia alia ecclesiae praecepta violant, vel contemnunt, et ita sua et non ecclesiae culpa pereunt.

Caput IX.

59. Quintum argumentum a lege ipsa prohibente calicis usum; nam lex positiva inutilis est abroganda; sed lex prohibens calicem his gentibus non solum non est utilis, sed etiam nociva; ergo ex charitate est abroganda vel relaxanda.

60. Respondetur, hanc legem non esse abrogandam nec relaxandam, quia manent causae, ob quas est stabilita, ut superius ostensum est. Lex quoque ipsa utilis est, quia ultra fructum utriusque speciei, quem suscipiunt altera tantum specie utentes, habet communio sub altera specie obedientiam et confessionem fidei suae, et conformitatem cum catholicis, et discrimen ab haereticis, ut superius visum est. Nec vero ubi aliquibus lex non congruit, si pluribus est utilis, est abroganda, quia bonum commune est praefendum.

61. Sextum argumentum ab ipso calice, cujus usus, quia olim bonus erat, et ecclesia eum potest hodie concedere, nunc praesertim debet uti illa potestate, quia hoc unicum est remedium, et de aliis remediis nulla jam est spes, et ecclesia tempore concilii Basileensis eo inclinavit, ut quum nulla esset alia spes revocandi Bohemos, concederetur eis usus calicis.

62. Respondemus, quod licet calicis usus per se licitus sit, nunc tamen ob consuetudinem et legem ecclesiae non est licitus, neque expediens, ut multis jam rationibus probavimus. Multa enim licent, quae non expediunt, ut de omnibus lege positiva prohibitis constat. Et licet ecclesia possit conferre calicem, non debet uti potestate nisi ad aedificationem.¹ Falsum quoque est, unicum esse re-

¹ Tam in ms. M. quam in R. hic sequitur: *Ergo ex hoc juste spectatur; forsitan scribendum erat respicitur (argumentum).*

medium hujusmodi morbi. Est potius fomentum. Remedium autem est reformatio et bona vita catholicorum, eorum exemplum, oratio et praedicatio et doctrina et bona juventutis educatio et institutio multorum fidelium operatorum, qui ad haereticos mitterentur. Punitio etiam eorum per principes valde juvaret, sicut dissimulatio valde nocuit. Ut enim in immensum crescent latrones et homicidae et alii facinorosi, nisi subinde quasi unguis et capilli absconduntur, ita impunitas haereticorum praebet eis fomentum ad delicta et ad latius extendendam suam sectam; e contrario vero disciplina et punitio facit eos minui, ut experientia docet.

63. Septimum argumentum a fructu, quem ex hac concessione futurum ajunt; eo enim concesso, vitabunt isti homines peccatum, quod committunt vel contra obedientiam, sumendo utramque, vel contra conscientiam, alteram speciem; conciliabitur etiam civibus pax ex hoc ritu admissio; nam hoc illis concesso, remittent illi aliquid de suo, et ita utrimque vitabuntur extrema.

64. Respondemus, hos fructus propositos non subsistere. Non enim per concessionem calicis illi redduntur obedientes, imo rebelles, alia petendo, et nolendo communicare sub altera, si ecclesia tribueret dispensationem. Neque debet ecclesia ob quemvis protervum, nolentem sibi parere, leges suas relaxare. Qui etiam contra conscientiam communicat sub altera specie, conscientiam istam erroneam debet deponere. Et ritus hic diversus potius divisionem pariet, ut supra ostendimus, et ejus concessio reddet hos magis feroces et pertinaces. Nec ecclesia secutatur extrema, sed haeretici, qui extra eam sunt.

65. Octavum argumentum ab his, per quos immediate petitur calix a concilio; sunt enim ex una parte piissimus pontifex et legati ejus, ex alia vero elementissimus et religiosissimus caesar et illustrissimus dux Bavariae, ejus gener, cum suis oratoribus, qui certo asserunt, calicis concessionem profuturam; et qui hoc asserunt ex experientia cognoverunt illas gentes et damna, quae sequuntur ex ne-